

similar, un sclav, cineva tocmit din cauza datoriilor, putea fi eliberat de o rudă sau o dată cu sosirea anului jubiliar. Profetul Ezechiel vorbește și el despre un an al „slobozeniei“, cînd proprietatea se întoarce la vechiul proprietar (Ezec. 46:16-18), iar imaginea este preluată și în NT, cînd Isus folosește cuvintele din Is. 61:1-2 („Duhul Domnului Dumnezeu este peste Mine... să aduc vești bune celor nenorociți, ...să vindec pe cei cu inima zdrobită, ...să vestesc un an de îndurare al Domnului“) în sinagoga din Nazaret (cf. Luca 4:18-19).

K

Käsemann, Ernst (1906-1998). Cercetător german al NT, care a avut o carieră îndelungată la Universitatea din Tübingen. Deși a fost studentul lui *Bultmann, a susținut păreri diferite de cele ale mentorului său, într-o serie de chestiuni, printre care și *căutarea lui Isus cel istoric. Käsemann, alături de alți post-bultmannieni (*Bornkamm, *Conzelmann, Ebeling, Fuchs), a căutat să creeze o punte între Isus cel pămîntesc și Isus cel proclamat de biserică. Teologia lui Pavel, mai ales doctrina despre justificare și despre neprihănire, ca și centralitatea crucii (*theologia crucis) sînt trăsături esențiale ale operei lui Käsemann.

kenoză (kenosis). „Golire“ a lui Hristos, în întrupare. Verbul grecesc *kenōō* („a goli“) apare în imnul cristologic din Fil. 2:6-11, care afirmă că Hristos „S-a desbrăcat pe sine însuși [S-a golit (*ekenōsen*) de sine], și a luat chip de rob“ (Fil. 2:7). Problema cristologică ridicată de interpretarea acestui verset se axează pe întrebarea dacă „S-a golit“ înseamnă că Isus „a renunțat“ temporar la exercitarea anumitor *prerogative* divine sau dacă a renunțat la anumite *attribute* divine.

kerygma (kerigma). De la substantivul grecesc *kērygma*, care desemnează ceea ce este predicat (vb. *kēryssō*) ca *Evanghelie. Kerygma reprezintă, așadar, atît conținutul, cît și actul predicării (1 Cor. 1:21). Unii cercetători contemporani ai NT fie adoptă, fie nuanțează concepția lui C. H. *Dodd, potrivit

căreia conținutul esențial al kerygmei proclama că: (1) era mesianică prevestită de profeți a sosit; (2) împlinirea erei mesianice este demonstrată de viața, moartea și învierea lui Isus; (3) în virtutea învierii Sale, Isus este Domnul cel înălțat; (4) prezența Duhului Sfânt în biserică este semnul prezenței lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său; (5) Hristos Se va întoarce ca Judecător și Mântuitor al lumii; și (6) chemarea la pocăință include darul iertării de păcate și primirea Duhului Sfânt, ca garanție a mântuirii.

Ketuvim. A treia secțiune a *canonului ebraic (ortografiată uneori și Ketubim), *Scrierile (numite în latină și *hagiographa*). Această secțiune cuprinde Psalmii, Iov, Proverbe, „cărțile festivaliere“ (ebr. *Meghilot: Rut, Cântarea Cântărilor, Eclesiastul, Plîngerile și Estera), Daniel, Ezra, Neemia și 1 și 2 Cronici. *Vezi și Tanak.*

Kittel, Gerhard (1888–1948). Cercetător german, cunoscut în principal pentru editarea lucrării în nouă volume *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (1933–1973), tradusă în engleză de Geoffrey W. Bromiley, sub numele *Theological Dictionary of the New Testament* (1964–1974).

Kohelet. Numele ebraic al Eclesiastului. *Vezi și Qohelet.*

koiné. Limba greacă comună din perioada NT (diferită, de ex., de greaca atică a perioadei clasice), folosită de scriitorii NT.

koinōnia. Termen grecesc, care înseamnă „părtășie, parteneriat, împărtășire“. Luca scrie că una dintre trăsăturile distinctive ale Bisericii Primare era *koinōnia*, manifestată în închinare, mai ales în „frîngerea pîinii“ (Fapte 2:42).

Kultgeschichtliche Schule. *Vezi școala „Mit și Ritual“.*

kyrios. Termen grec, tradus „domn, stăpîn“, atunci cînd este folosit ca titlu de adresare. În teologia NT, titlu dat lui Isus, ca urmare a Învierii și Înălțării Sale: „Dumnezeu a făcut Domn [*kyrios*] și Hristos [*christos*] pe acest Isus“ (Fapte 2:36). A devenit un termen comun pentru a exprima domnia lui Hristos, în lumea greco-romană (Rom. 10:9; Fil. 2:11). *Vezi și* titluri cristologice.

L

laimotiv. (germ. *Leitmotiv*, literal, „motiv/temă dominantă“)

Termen referitor la o imagine, calitate, acțiune sau obiect care apare în mod recurent într-un text (narațiune, poezie sau oracol). Laimotivul poate fi simbolic, dar poate și să confere coerență unei narațiuni, susținând una dintre temele principale ale povestirii. De exemplu, în relatările despre *patriarhi, laimotivul mezinului care se dă drept fratele mai mare sau cel al soției prezentate drept soră sînt întretesute în arta narativă și contribuie la înțelesul povestirii. În cazul mezinului care se dă drept fratele mai mare, nu statutul de întii născut, ci promisiunea și scopul lui Dumnezeu sînt cele care determină către cine va merge binecuvîntarea lui Dumnezeu. *Vezi și critică literară; Leitwort.*

Lasterkatalog. *Vezi* catalog de vicii și de virtuți.

latinism. Cuvînt sau construcție gramaticală derivată din latină.

Latinismele se găsesc în NT, mai ales în evanghelii și în Fapte (gr. *kenturiōn*/lat. *centurion*; gr. *praitōrion*/lat. *praetorium*). Vocabularul referitor la interpretarea biblică este presărat cu latinisme. De exemplu, termenul *lexicon (dicționar) derivă de la termenul latinesc *lexis*, „cuvînt“.

lecționar. De la termenul latinesc care înseamnă „culegere, antologie“, colecție de fragmente din Scriptură care trebuie citite („lecțiuni“) și de alte materiale liturgice, folosite în închinarea publică și în devoțiunea personală. Lecționarele, aranjate și folosite adesea după calendarele ecleziastice sau seculare, își au originea în Biserica Primară. Printre altele, lecționarele creștine timpurii constituie dovezi utile cercetătorilor care încearcă să reconstituie textul grecesc timpuriu al Bibliei.

legarea lui Isaac. *Vezi aqeda.*

legămînt. *Analogia* cel mai des folosită cu privire la relația dintre Dumnezeu și poporul Său (alte analogii sînt relația părinte-copil, păstor-turmă). Relația de legămînt (ebr. *b^erit*, gr. *diathēkē*), așa cum se desprinde din VT, este o relație

bilaterală, prin care Dumnezeu conferă copiilor lui Israel un statut special în raport cu celelalte națiuni ale pământului. El va fi Dumnezeu lor, conferindule o identitate și binecuvântări, iar ei vor fi poporul Lui, respectând prevederile legământului (*Tora). Se menționează, în repetate rânduri, natura asimetrică a legământului, prin aceea că Dumnezeu este suveran, iar poporul este supus. Dar, cel mai adesea, apare în prim plan caracterul mutual al legământului, unde fiecare parte are obligații și responsabilități (privitoare la binecuvântări și la ascultare). VT prezintă numeroase legăminte (cu Noe, Avraam, Moise, David, noul legământ), dar acestea nu sînt niciodată enumerate; ci fiecare îl elaborează pe precedentul și întregesc laolaltă semnificația analogiei relației de legământ. Profetii VT îndeosebi au anticipat un legământ nou, care să amplifice și să îmbogățească ceea ce era deja inerent relației pe care Dumnezeu o avea cu poporul Său (cf. Ier. 31). *Vezi și* tratate de suzeranitate.

legământul noahic. *Legământul pe care Dumnezeu l-a făcut cu Noe (Gen. 9). În gândirea iudaică, pentru că legământul noahic a fost făcut cu întreaga creație, și nu exclusiv cu descendenții lui Israel, neamurile au responsabilitatea să urmeze doar stipulațiile acestui legământ, nu și pe cele ale legământului mozaic. Legământul noahic este foarte simplu, neavînd complexitatea și subtilitatea legămintelor mozaic, respectiv, davidic, dar totuși atestă angajamentul lui Dumnezeu și relația Lui cu procesele naturale și ordonate ale creației (curcubeul devine „semnul“ legământului). *Vezi și* Conciliul de la Ierusalim.

lege apodictică. Tip de lege, caracterizat printr-o adresare personală, în cadrul unei propoziții imperative de tipul „Să nu...“ De regulă, nu sînt precizate circumstanțe atenuante sau detalii, după cum nu sînt precizate nici consecințele, ca în Ex. 20:13: „Să nu ucizi.“ Acest tip de lege se deosebește de *legea cazuistică.

lege cazuistică. Tip de lege, caracterizat printr-o condiție de tipul „dacă..., atunci“, în care sînt stipulate acțiunea și consecințele acesteia, cu precizarea circumstanțelor sau a considerentelor

atenuante. Un exemplu biblic se află în Ex. 21:12-13: „Cine va lovi pe altul cu o lovitură de moarte, să fie pedepsit cu moartea. Dacă nu i-a întins lațuri, și dacă Dumnezeu l-a făcut să-i cadă în mână, îți voi hotări un loc unde va putea să fugă.“ Acest tip de lege se deosebește de *legea apodictică.

legendă. *Gen literar asemănător cu *saga, dar cu un accent mai mare asupra *caracterului* și a *înzestrărilor* personajului central al povestirii. Legendele au un rol motivator, chemându-i pe cititori să urmeze un anumit curs al acțiunii. De exemplu, relatările despre Iosif și Daniel, aflați la curțile unor regi străini, se concentrează asupra caracterului acestor personaje și îndeamnă la credincioșie și înțelepciune, în situații de cumpănă. Când cercetătorii clasifică o relatare ca legendă, nu fac în mod necesar o evaluare a istoricității ei, ci se referă în principal la genul literar. *Vezi* etiologie.

Leitwort. Cuvânt care apare în mod recurent într-o *pericopă sau într-o relatare extinsă, într-o poezie sau într-un oracol (în germ., literal, „cuvânt care domină“). Studiind atât modul în care se repetă cuvântul, cât și diversele lui utilizări, interpretul poate surprinde înțelesul textului, uneori, cu rezultate surprinzătoare. În VT, nu este vorba doar de un simplu cuvânt, ci de o anumită rădăcină și de variațiile ei, care pot fi puse în valoare pentru a exprima diferite înțelesuri nuanțate. De exemplu, în urma potopului, rădăcina verbului „a trăi“ este repetată sub diverse forme, subliniind atât distrugerea, cât și salvarea sau înnoirea vieții (Gen. 6:9-8:19). *Vezi și* critică literară; leitmotiv.

Levant. Ținuturile de coastă din estul Mării Mediterane (care includ Palestina/Israel, Siria și Liban). Străjuind deșertul sirian, Levantul a atras dorința de stăpânire atât a Egiptului, cât și a Mesopotamiei, deoarece era singura zonă de uscat pe unde se putea face comerț în mod rezonabil. *Vezi și* Semiluna Fertilă.

levirat (căsătorie prin levirat, căsătorie levirat). Instituție în Israelul antic, care asigura dreptul de moștenire al unui om care a murit fără să aibă copii. Dacă un om murea, fratele

mai mare avea obligația de a se căsători cu văduva acestuia și de a avea un copil care să poarte mai departe „numele“, devenind moștenitorul soțului decedat (Deut. 25:5-10). Instituția se îngrijea și de statutul văduvelor. Cartea Rut presupune existența acestei instituții (Rut 3:13); Boaz „a răscumpărat“ atât ogorul, cât și pe Rut, deci sintagma „rudă cu drept de răscumpărare“ era folosită uneori pentru a desemna o astfel de persoană. Povestirea mai sugerează și că nu simpla moștenire era problema, deoarece Naomi și Rut erau mai preocupate de viața în sînul comunității decît de drepturile stabilite de structurile sociale, deși drepturile ar fi fost o consecință naturală a „noului“ statut social (Rut 4:1-10).

lex talionis. Sintagmă latină, care înseamnă „legea retribuției“. Ea se aplică în general legilor din VT, care exprimă un principiu fix de dreptate, bazat nu pe statut social sau pe bani, ci pe *echivalență*: „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte“. Deși pare o formă de pedeapsă aspră, nu trebuie să pierdem din vedere că pedeapsa nu era reglementată în funcție de statutul social, ci se aplica în mod egal tuturor (spre deosebire de prescripțiile din *Codul lui Hammurabi). Principiul instituia și o limită a pedepsei, evitînd impunerea unei sancțiuni mai mari. Reprezenta un *principiu juridic*, nu unul menit să fie folosit în relațiile interpersonale.

lexicon. În domeniul studiilor biblice, denumirea uzuală pentru un dicționar de cuvinte ebraice, grecești sau latine.

libertinism. *Vezi* antinomist.

Lightfoot, J. B. (1828-1889). Cercetător britanic al NT. Lightfoot a fost episcop de Durham și s-a făcut cunoscut datorită pasiunii lui hermeneutice de a interpreta textul Bibliei în contextul limbilor și al culturilor vremii în care a fost scris. A fost un savant strălucit și a susținut multe cauze privind viața bisericii, precum implicarea în slujire a celor neordinați și participarea femeilor la conducerea bisericii. Eseul „The Christian Ministry“, din comentariul *St. Paul's Epistle to the Philippians* (1897), rămîne actual prin modul în care abordează acest subiect.

literatură sapiențială. Literatură biblică, a cărei principală caracteristică este învățătura bazată pe experiență, tradiție și pe „mersul lumii”; prin urmare, ea nu pune accentul pe dezvăluirea divină directă ca sursă a adevărului (ca în cazul *Torei sau al profeților). Acest corpus de literatură își are rădăcinile în antichitate și, deși este asociat cu Solomon (1 Împ. 4:29–30), cuprinde observații ale unor oameni înțelepți, dar, altminteri, obișnuiți (părinți, cărturari). Literatura sapiențială a existat în întreg Orientul Apropiat, cu mult înainte ca Israelul să apară pe scenă (de ex., învățăturile egiptene datează de la mijlocul mileniului III î.Hr.). Există diverse *genuri și *forme ale literaturii sapiențiale, de la simple *proverbe, eseuri și reflecții asupra dreptății și a morții, pînă la fabule și dezbateri. Tradițional, cărțile biblice considerate sapiențiale sînt Proverbe, Iov și Ecclesiastul (Cîntarea Cîntărilor este inclusă și ea, conform unor clasificări), respectiv, Sirah (Eclesiasticul) și Înțelepciunea lui Solomon, dintre *apocrife. Există puternice influențe sapiențiale în Psalmi (de ex., Ps. 1) și în multe alte cărți (de ex., ciclul narațiunilor despre Iosif, din Genesa, și al celor despre Daniel și prietenii lui, cărora li s-ar putea adăuga și narațiunea Esterei). Definierea și delimitarea literaturii sapiențiale este adesea problematică. Înțelepciunea este accesibilă tuturor, deoarece ea caută să-i învețe pe oameni să ducă o viață chibzuită, prin recunoașterea căilor și a intențiilor lui Dumnezeu față de propria creație. Totuși, învățăturile înțelepciunii sînt transmise prin intermediul unor „cuvinte cu tîlc” și, de aceea, necesită priceperea de a interpreta, răbdare și dorința de a cerceta bogățiile acestei vieți (Prov. 1:2–6). Contribuția Israelului la această literatură antică, de mare răspîndire, este declarația că înțelepciunea își are sursa în Dumnezeu, în „frica de Domnul” (Prov. 1:7). *Vezi și Amenemope, Învățăturile lui.*

locus classicus. Sintagmă latină, care înseamnă „loc clasic”. În domeniul studiilor biblice, *locus classicus* desemnează un pasaj din Scriptură, care ilustrează cel mai bine un principiu,